

Recenzja rozprawy doktorskiej Pani mgr Anny Kordik
pt. „Równość szans kobiet i mężczyzn w działalności Rzecznika Praw Obywatelskich”
(Uniwersytet Wrocławski, WPAiE, ss. 270)

1. Wymogi prawne

Pismem z dnia 10 czerwca 2024 r. przewodniczącego Rady Dyscyplin Naukowych Nauki Prawne oraz Ekonomia i Finanse Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego Pana Prof. Jacka Przygodzkiego zostałem powiadomiony, że Rada wspomnianych dyscyplin naukowych na posiedzeniu w dniu 10 czerwca 2024 r. powierzyła mi funkcję recenzenta rozprawy doktorskiej Pani mgr Anny Kordik pt. „Równość szans kobiet i mężczyzn w działalności Rzecznika Praw Obywatelskich”.

Jak w piśmie wskazano, do mego zadania jako recenzenta należy ocena wartości naukowej rozprawy, w szczególności wyrażenie opinii, czy wspomniana rozprawa odpowiada warunkom określonym w art. 13 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (t. jedn. – Dz. U. z 2017 r., poz. 1789, ze zm.) w zw. z art. 179 ustawy z dnia 13 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2018 r., poz. 1669, z późn. zm.). Jak wskazano, Pani mgr Anna Kordik ubiega się o stopień doktora nauk społecznych w dyscyplinie nauki prawne.

Z przywołanych wymogów ustawowych wynika, że rozprawa doktorska prezentować ma ogólną wiedzę teoretyczną kandydata (tu – Kandydatki) w dyscyplinie naukowej oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, a przedmiotem rozprawy doktorskiej ma być oryginalne rozwiązanie problemu naukowego.

2. Przedmiot recenzji

Przedmiotem niniejszej recenzji jest rozprawa doktorska Pani mgr Anny Kordik pt. „Równość szans kobiet i mężczyzn w działalności Rzecznika Praw Obywatelskich” przygotowana pod opieką Prof. dra hab. Mariusza Jabłońskiego jako promotora oraz dr hab. Anny Śledzińskiej-Simon jako promotora pomocniczego. Rozprawa przygotowana została na Wydziale Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego (bez wskazania wprost Katedry Prawa Konstytucyjnego), ewidentnie w dziedzinie nauk społecznych – w dyscyplinie nauki prawne.

Przedstawiając już w tym miejscu – wstępnie – swoje stanowisko jako oceniającego wspomnianą rozprawę doktorską mogę stwierdzić jednoznacznie, że rozprawa Pani mgr Anny Kordik w pełni odpowiada wskazanym wymogom ustawowym, jest bowiem oryginalnym rozwiązaniem problemu naukowego oraz wykazuje tak ogólną wiedzę Kandydatki w uprawianej dyscyplinie naukowej (tu – nauki prawne w zakresie prawa konstytucyjnego), jak i umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Merytoryczny i formalny wymiar tejże rozprawy pozwala na jej ocenę jako dobrej pracy naukowej. Jest więc zasadne – na tym etapie postępowania – przyjęcie rozprawy i dopuszczenie jej do publicznej obrony.

3. Temat rozprawy (problem badawczy)

Temat ocenianej rozprawy doktorskiej, rozumiany jako problem badawczy, z całą pewnością zasługuje na aprobatę. Analizowana problematyka ma istotny ciężar gatunkowy, znaczenie zarówno teoretyczne, jak i praktyczne. Chodzi wszak – ujmując w skrócie – o bardzo istotną sferę prawa, mianowicie materię konstytucyjną, a więc zasadniczej rangi, wymiar zasad prawa, sferę praw obywatelskich, działalność konstytucyjnego organu państwa jakim jest Rzecznik Praw Obywatelskich, wreszcie też o styk prawa konstytucyjnego z prawem unijnym i międzynarodowym. Materia skupia więc newralgiczne aspekty ustrojowe. Jest przy tym w fazie rozwojowej, w tym debat naukowych i orzecznictwa, rozwijającej się legislacji i praktycznej realizacji przepisów.

Uzasadnienie merytoryczne dla podjęcia tematu jako rozprawy doktorskiej jest więc wieloaspektowe, a przesłanki i argumentacja w tym zakresie czytelne i zasadne. Doktorantka dostrzega powyższy splot przesłanek, luki w przepisach, pewną fragmentaryczność wcześniejszych analiz. Rozprawa więc wypełnia lukę w kompleksowym ujęciu materii stanowiącej jej przedmiot. Sformułowanie tematu – tytułu rozprawy – jest jasne, poprawne i precyzyjne.

4. Cel naukowy rozprawy

Ujmując najogólniej – jak stwierdza Doktorantka – celem pracy jest poszukiwanie odpowiedzi na pytanie, czy istniejące normy prawne, które wyznaczają kierunki działań Rzecznika Praw Obywatelskich, pozwalają na stwierdzenie, że mamy do czynienia już z ukształtowanym modelem „równości szans”, czy też model ten nie został jeszcze „wypracowany” w ramach działalności tegoż organu. Prerogatywy rzecznikowskie Doktorantka postrzega tu w kontekście tzw. ustawy „wdrożeniowej”, tj. implementującej unijne dyrektywy równościowe do polskiego prawa krajowego (ustawa z dnia 3 grudnia 2010 r. o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania – t. jedn. Dz. U. z 2023 r., poz. 970).

Doktorantka poszukuje więc przesłanek do oceny, w jakim zakresie system prawny jest w tej materii „szczelny”, gdzie są luki, gdzie są potrzeby nowelizacyjne. Elementem tych poszukiwań staje się rozważenie związku dwóch aspektów – istoty zasady równości szans z rozwiązaniem instytucjonalnym (organem właściwym dla ochrony praw i wolności jednostki). Dostrzega tu zależność funkcjonalną, że bez „części” instytucjonalnej nie byłoby możliwości zweryfikowania rzeczywistego wykorzystania samej zasady równości szans kobiet i mężczyzn.

Punktem wyjścia dla badań Doktorantka czyni hipotezę, że zasada równości szans nie jest oddzielną zasadą względem zasady równości oraz zasady równego traktowania. Dostrzega, że mimo wieloletniego rozwoju nauki i praktyki w zakresie „identyfikacji” treści zasady równości i zasady równego traktowania, nie doszło jeszcze do ukształtowania „klarownego modelu identyfikacji pojęcia równości szans”. W tym

wymiarze dostrzega szczególną rolę działań RPO, przyczyniających się w największym stopniu do klaryfikacji znaczenia i relacji wspomnianych zasad (pojęć). Dostrzega trafnie, że cel generalny wymaga analizy wielu kwestii szczegółowych, zarówno w płaszczyźnie siatki pojęciowej tejże materii, jak i urzeczywistniania w praktyce założeń zasady równości szans.

5. Założenia metodologiczne i charakter rozprawy

Rozprawa ma – co do zasady – charakter studium z zakresu polskiego prawa konstytucyjnego. Doktorantka słusznie jednak rozbudowuje w pracy także wątki z zakresu prawa unijnego i prawa międzynarodowego, stanowiących nieodłączną dziś część tego, co nazywamy prawem ochrony praw i wolności człowieka (jednostki).

Od strony merytorycznej i logicznej w pełni zasadne jest „rozpisanie” głównego celu badań na cele szczegółowsze, mniejsze zakresowo. Technika taka jest zabiegiem w pełni uprawnionym w uprawianiu pracy badawczej. Należy przy tym podkreślić, że Doktorantka swych zadań nie rozumiała jako ukazania materii w drodze prostego tylko opisu, ale – słusznie – pojmowała je jako analizę (dyskurs merytoryczny z argumentacją) w rozumieniu naukowym. Podejście to odpowiada założeniom pracy badawczej i wymogom przywołanej na wstępie ustawy. Dodajmy dla jasności, że Doktorantka postawione sobie cele badawcze satysfakcjonująco w rozprawie zrealizowała.

Doktorantka w szczególności dokonała rozgraniczenia siatki pojęciowej ogólnej zasady równości, zakazu dyskryminacji, nakazu równego traktowania oraz równości szans kobiet i mężczyzn w uregulowaniu krajowym, międzynarodowym, unijnym. Pojęcie równości szans nie ma przy tym zdefiniowania prawnego, zwłaszcza w Konstytucji czy wspomnianej „ustawie wdrożeniowej”, a prawne regulacje materii są rozproszone po różnych aktach normatywnych. Doktorantka uznała za potrzebne wykazać, czy poprzez swoje działania RPO pomaga w zrozumieniu, na czym polega równość szans. To pociągnęło za sobą konieczność uprzedniego zrekonstruowania – w ramach próby badawczej – definicji tej zasady i stworzenia modelu tejże zasady.

W swej dysertacji Doktorantka posłużyła się klasycznymi metodami badawczymi – dogmatyczno-prawną, historycznoprawną i prawnoporównawczą. Materia rozprawy w pełni to uzasadnia. Można dodać, że poszerza instrumentarium egzegeza przejawów praktyki ustrojowej (warstwa empiryczna).

Doktorantka analizą objęła materiał normatywny, orzecznictwo, doktrynę przedmiotu, ustalenia dotyczące praktyki ustrojowej. Egzegeza materiału badawczego przeprowadzona została poprawnie. Zastosowana metodologia właściwa jest dla nauk prawnych i nie budzi zastrzeżeń. Poczynione analizy są interesujące, a wnioski uzasadnione. Kompleksowość ujęcia metod badawczych umożliwiła Doktorantce wielowymiarowe i całościowe ujęcie badanej materii, stosownie do przedmiotu i celu badań.

6. Systematyka rozprawy

Materia i cele badawcze rozprawy, przyjęte przez Doktorantkę zdeterminowały strukturę rozprawy – szczegółowy zakres materii oraz przyjęty układ treściowy pracy. W warstwie merytorycznej struktura pracy obejmuje Wstęp, pięć rozdziałów oraz Zakończenie. Wstęp i Zakończenie nie mają znaczenia li tylko strukturalnego, ale są spójne merytorycznie i funkcjonalnie powiązane. We Wstępie Doktorantka przedstawiła uzasadnienie wyboru tematu (cel, przedmiot), systematykę pracy, charakterystykę treści rozdziałów, wskazała metody badawcze. Poziom tych – poniekąd „zwyczajowych” w nauce – uwag wstępnych rozprawy nie budzi zastrzeżeń. Zakończenie rozprawy obejmuje wnioski generalne i postulaty, odnosząc się do założeń rozprawy.

Rozdział I rozprawy – to „Ombudsman jako organ ochrony praw człowieka”. Rozdział II – to „Rzecznik Praw Obywatelskich w Konstytucji RP”. Rozdział III – to „Równe traktowanie a równość szans kobiet i mężczyzn”. Rozdział IV – to „Międzynarodowe, europejskie oraz unijne standardy ochrony zasady równego traktowania kobiet i mężczyzn”. Rozdział V – to „Działalność RPO w zakresie realizacji zasady równości szans kobiet i mężczyzn”.

Systematykę rozprawy oceniam jako udaną, przemyślaną, przejrzystą i konsekwentną. Kolejność analizy i przedstawienia materii jest uzasadniona merytorycznie i metodologicznie. Podział uwzględnia główny wymiar instytucjonalny problematyki, ujęcie zasad w siatce pojęciowej, systemy normatywne standardów, praktyczną działalność RPO w analizowanej materii. Kryteria przedmiotowe tego podziału są poprawne i bazują na uwzględnieniu odmienności przedmiotu w węższych ujęciach. Poszczególne rozdziały składają się na harmonijną całość, w tym co do ich zakresów, kolejności i objętości. Wątki merytoryczne wewnątrz rozdziałów wyodrębnione są także poprawnie, w postaci odpowiednich podrozdziałów. Ujęcia strukturalne dobrze się tłumaczą merytorycznymi zakresami analizy materii. Jasny jest cel każdego z rozdziałów (podrozdziałów) z punktu widzenia całości rozprawy. Szczegółowość strukturyzacji sprzyja systematyzacji materii. Co warto podkreślić, poszczególne rozdziały mają swe osobne uwagi końcowe (wnioski), tu z wyjątkiem rozdziału ostatniego.

7. Struktura formalna i baza źródłowa rozprawy

Poza wymienionymi wyżej częściami merytorycznymi rozprawa *in fine* zawiera wykaz literatury, wykaz aktów prawnych, orzecznictwa oraz netografii. Łącznie zajmują one 25 stron tekstu. Wykaz literatury to około 330 pozycji, aktów prawnych to 77 pozycji, orzecznictwa 68 pozycji, netografii 47 pozycji.

Przywołanie powyższych kategorii i liczb ma uzmysłwić, że zakres i dobór kategorialny bazy źródłowej jest bogaty, w pełni wystarczający, o istotnym znaczeniu, a przy tym nie budzi zastrzeżeń, bo nie chodzi tu o źródła w roli jedynie (zbędnych) ozdobników erudycyjnych.

Rozprawa objętościowo jest dość obszerna, a ponumerowane strony (270) dość istotnie odbiegają od standardów co do liczby znaków; sądzę więc, że objętość pracy jest o około połowę większa. Przywoływanie źródeł w rozprawie nie budzi zastrzeżeń. Przypisy skonstruowane są poprawnie. Nie znajduję w rozprawie istotniejszych uchybień warsztatowych, z wyjątkiem jedynie zarzutu co do języka rozprawy,

wymagającego znacznie staranniejszego dopracowania. Dziwi mnie, że Doktorantka w tekście pisze o sobie w rodzaju męskim (autor).

8. Strona merytoryczna rozprawy

Rozdział I („Ombudsman jako organ ochrony praw człowieka”) poświęca Doktorantka omówieniu historii instytucji – od jej początków na świecie, ewolucję, ustanowienie instytucji w Polsce. ukazuje tu cechy szczególne i misję tego typu organów, sposób ukształtowania przepisów w Polsce. To rozdział merytorycznie wprowadzający.

Rozdział II („Rzecznik Praw Obywatelskich w Konstytucji RP”) to szczegółowa analiza dogmatyczno-prawna polskich rozwiązań ustrojowych w tej materii, od przepisów rangi konstytucyjnej po ustawowe. Doktorantka analizuje materię na gruncie projektów Konstytucji RP (1989-1991 i 1993-1997), ukazuje ewolucję instytucji, omawia nowelizację ustawy o RPO z 2010 r. w związku z poszerzeniem zadań organu w zakresie materii równego traktowania. Ten rozdział jest rozwiniętą analizą strony instytucjonalnej analizowanej materii.

Rozdział III („Równe traktowanie a równość szans kobiet i mężczyzn”) poświęca Doktorantka analizie zasady równości, równego traktowania w relacji do materii równości szans kobiet i mężczyzn. Omawia kwestie dyskryminacji, uprzywilejowania wyrównawczego, jako że dostrzega ich kontekstualność dla idei równości szans. Doktorantka analizuje tu rozwiązania tzw. ustawy antydyskryminacyjnej o charakterze implementacyjnym, a także zagadnienia horyzontalności i wertykalności norm dla działalności RPO. W tym rozdziale Doktorantka położyła nacisk na analizy dotyczące pojmowania zasad konstytucyjnych w obszarze badanej materii.

Rozdział IV („Międzynarodowe, europejskie oraz unijne standardy ochrony zasady równego traktowania kobiet i mężczyzn”) ukazuje znaczenie dla badanej materii najpierw rozwiązań normatywnych w prawie międzynarodowym (pojęcie równości, zasada równości płci, środki prawne ochrony jednostki) – w tym kwestie ponadindywidualnej standaryzacji praw człowieka i w szczególności ochrony kobiet,

następnie rozwiązań w systemie europejskim i unijnym – w tym mechanizmów równości kobiet i mężczyzn ze środkami ochrony. Dla analizy przedmiotowej materii istotne znaczenie ma ukazanie orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości w zakresie zasady równości, ze szczególnym uwzględnieniem równości szans. Rozważania kończy analiza dyrektyw równościowych.

Rozdział V („Działalność RPO w zakresie realizacji zasady równości szans kobiet i mężczyzn”) dotyczy kwestii praktyki w zakresie analizowanej materii. Po warstwie analitycznej implementacji dyrektyw równościowych i roli RPO jako organu do spraw równego traktowania, Doktorantka czyni ustalenia empiryczne w szczegółowych kwestiach, takich jak: 1) przemoc ze względu na wiek, kobiety starsze i z niepełnosprawnościami, 2) dyskryminacja ze względu na rasę, narodowość lub pochodzenie etniczne, 3) dyskryminacja ze względu na religię, wyznanie lub światopogląd, 4) dyskryminacja ze względu na wiek, 5) dyskryminacja ze względu na płeć, 6) dyskryminacja ze względu na niepełnosprawność, 7) dyskryminacja ze względu na orientację seksualną. Rozważania tego rozdziału Doktorantka wieńczy przedstawieniem modelu identyfikacji zasady równości szans, w tym jej zdefiniowania.

9. Uwagi dodatkowe o rozprawie

Ogólna ocena rozprawy pozwala na podkreślenie merytorycznych walorów i naukowej rzetelności pracy. Doktorantka trafnie uchwyciła istotne wątki analizowanej materii i umiejętnie ujęła je w harmonijną całość. Wywody Doktorantki są wyważone, uwagi poparte argumentacją. Konkluzje rozprawy i wnioski są przekonujące. Doktorantka interesująco uwypukliła dylematy prawne, ryzujące się w obszarze analizowanej materii. Szczególne znaczenie Doktorantka poświęciła kwestiom ryzującym się na tle praktyki ustrojowej.

Ukazany poziom merytoryczny rozprawy, w tym szczegółowe analizy sprawiają, że nie zamierzam kwestionować poczynionych przez Doktorantkę ustaleń rozprawy. Nie wyklucza to potencjalnych pytań do Doktorantki. Ponieważ do rytualnej strony obrony doktorskiej należą ewentualne pytania, proszę Doktorantkę o odpowiedź na –

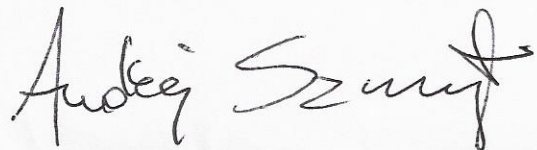

niewielko przewrotne w kontekście analizowanej materii – pytanie, czy dostrzega przesłanki dla obrony równości szans *a rebours* i uprzywilejowania wyrównawczego dla mężczyzn?

10. Konkluzja recenzji

W nawiązaniu do sygnalizowanego już na wstępie stanowiska stwierdzam, że rozprawa doktorska Pani mgr Anny Kordik pt. „Równość szans kobiet i mężczyzn w działalności Rzecznika Praw Obywatelskich” w pełni odpowiada przywołanym wcześniej wymogom ustawowym. Praca może być przyjęta i dopuszczona do obrony.

Andrzej Szmyt

A handwritten signature in black ink, reading 'Andrzej Szmyt'. The signature is written in a cursive style with a long horizontal stroke at the end of the last letter.